כיתה ח' | תנ"ך | שיעור 1 מתוך 3 | 45 דק' | מלכים א פרק א

חמ"ד · נכתב לבקשת מורה לכיתה ח'. בתכנית החמ"ד (בנוסח תשפ"ד) ספר מלכים נלמד בתיכון, ולכן כאן זו יחידת העשרה. לימוד עם רש"י ורד"ק ודגש על אמונה: חכמה כמתנת ה' ומשפט צדק. גרסה נפרדת לממלכתי: יחידה 7.

אדוניהו ושלמה: חינוך, גאווה ומלכות

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את מעשי אדוניהו ואת המהלך שהביא להמלכת שלמה
- התלמידים ילמדו עם רש"י ורד"ק את הפסוקים "מתנשא" ו"ולא עצבו אביו מימיו"
- התלמידים יבינו את המלכת שלמה כקיום שבועת דוד ובחירת ה'

📖 הסבר למורה

"ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך" (א, ה). הכתוב מוסיף: "ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית וגם הוא טוב תאר מאד" (א, ו). יואב ואביתר תומכים בו, ואילו צדוק, בניהו ונתן הנביא אינם עמו (א, ז-ח).

נתן הנביא ובת שבע מזכירים לדוד את שבועתו, ודוד נשבע: "כי שלמה בנך ימלך אחרי" (א, ל). שלמה נמשח בגיחון, "ויאמרו כל העם יחי המלך שלמה" (א, לט). אדוניהו אוחז בקרנות המזבח, ושלמה אומר "אם יהיה לבן חיל לא יפל משערתו ארצה" (א, נב).

רעיון האמונה בשיעור: המלוכה אינה נלקחת בכוח. כבר בלידת שלמה נאמר "וה' אהבו" (שמואל ב יב, כד), ודוד מקיים את שבועתו לבת שבע. מנגד, הפסוקים על אדוניהו מלמדים על חשיבות החינוך והתוכחה.

📚 מן הפרשנים

- **רש"י על א, ה:** "מִתְפָּאֵר"
  רש"י: "מתנשא" פירושו מתפאר, משבח את עצמו. למקור
- **רש"י על א, ו:** "לֹא הִכְעִיסוֹ, לְמֶדֶךְ שֶׁהַמּוֹנֵעַ תּוֹכָחָה מִבְּנוֹ, מֻבְיאוֹ לִידֵי מִיתָה"
  רש"י לומד מכאן עיקרון חינוכי: מי שמונע תוכחה מבנו מביא עליו רעה. למקור
- **רד"ק על א, ה:** "ואמר בלבו שאביו היה אוהב אותו יותר מאחיו לפי שלא גער בו מימיו"
  הרד"ק: אדוניהו פירש את השתיקה של אביו כאהבה מיוחדת, ומכאן הגיע לגאווה. למקור
- **רד"ק על א, ו:** "ויפיים גרם להם לשניהם להתגאות ולמרוד"
  הרד"ק משווה את אדוניהו לאבשלום: היופי גרם לשניהם להתגאות ולמרוד באביהם. למקור

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דק')

1. פתיחה (5 דק'): שואלים: למה חשוב שהורים ומחנכים יציבו גבולות?

2. קריאה (10 דק'): קוראים את א, ה-י ומכינים רשימה: מי עם אדוניהו ומי לא.
3. לימוד בחברותות (15 דק'): רש"י ורד"ק על א, ה-ו. כל חברותא כותבת: איך הפרשנים מסבירים את התנהגות אדוניהו, ומה אפשר ללמוד מזה על חינוך.
4. קריאה ודיון (10 דק'): קוראים את א, כח-מ. איך מתקיימת שבועת דוד? מה מלמד "וה' אהבו" (שמואל ב יב, כד)?
5. סיכום (5 דק'): משפט אחד בכתב: מה ההבדל בין מנהיג שמתנשא לבין מנהיג שנבחר?

❓ שאלות לדיון בשלוש רמות

הבנה

- מה הכריז אדוניהו, ומה עשה?
- מה נשבע דוד לבת שבע?
- מה אמר שלמה על אדוניהו?

פרשנות

- לפי רש"י, מה לומדים מ"ולא עצבו אביו מימיו"?
- לפי הרד"ק, למה חשב אדוניהו שאביו אוהב אותו יותר?

הערכה ועמדה

- האם אהבה ללא גבולות היא באמת אהבה? נמקו.
- מה ההבדל בין שאיפה להנהיג לבין התנשאות?

🔍 כתוב / מפרשים

בכל שורה קוראים קודם את הטור הימני: מה כתוב בפסוק, מילה במילה. רק אחר כך עוברים לטור השמאלי: מה אפשר להסיק, ומי מציע את הפירוש. כך התלמידים לומדים להבחין בין הכתוב לבין הפרשנות.

📜 כתוב (מה הפסוק אומר במפורש)	🔍 מפרשים (מה אפשר להסיק, ומי אומר זאת)
(א, ה) „מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר, אֲנִי אֶמְלֹךְ“ אדוניהו "מתנשא".	**רש"י:** מתפאר, משבח את עצמו. **רד"ק:** אדוניהו חשב שאביו אוהב אותו יותר מאחיו, כי לא גער בו מעולם.
(א, ו) „וְלֹא-עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו“ דוד לא העיר לו מעולם.	**רש"י:** מכאן שמי שמונע תוכחה מבנו מביא עליו רעה.
(א, ו) „וְגַם-הוּא טוֹב-תֹּאַר מְאֹד“ אדוניהו יפה תואר, ונולד אחרי אבשלום.	**רד"ק:** היופי גרם לשניהם, לאדוניהו ולאבשלום, להתגאות ולמרוד.

לתלמידים: הוסיפו שורה משלכם: בחרו פסוק מהשיעור, כתבו בטור אחד מה כתוב בו, ובטור השני מה אתם מסיקים ממנו.

⚖️ טבלת השוואה: אדוניהו ושלמה

טבלת השוואה למורה (מלאה). בכיתה משרטטים אותה ריקה על הלוח, נותנים לקבוצות את שלושת הקריטריונים, והן ממלאות כל תא עם הפניה לפסוק. רק אחרי שכל התאים מלאים בהוכחות עוברים לשאלות.

קריטריון	אדוניהו (והוכחה מהכתוב)	שלמה (והוכחה מהכתוב)
איך מגיע לשלטון	**(א, ה)** „מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר, אֲנִי אֶמְלֹךְ“	**(א, ל; א, לט)** בדבר דוד ובמשיחה בפומבי: **(א, לט)** „וַיֹּאמְרוּ כָּל-הָעָם, יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה“
מי עומד לצידו	**(א, ז)** יואב בן צרויה ואביתר הכהן	**(א, ח)** צדוק הכהן, בניהו בן יהוידע, נתן הנביא, שמעי ורעי והגיבורים אשר לדוד: הפסוק אומר שהם "לא היו עם אדניהו"
איך נוהג בסוף הפרק	**(א, נ)** „וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ“	**(א, נב)** „אִם יִהְיֶה לְבֶן-חַיִל, לֹא-יִפֹּל מִשַּׂעֲרָתוֹ אָרְצָה“
מה המפרשים לומדים	**רש"י על א, ו:** מי שמונע תוכחה מבנו מביא עליו רעה.	**(שמואל ב יב, כד)** כבר בלידתו נאמר "וה' אהבו" (מובא בהסבר למורה).

שאלות על הטבלה

1. (א, ו) לפי רש"י, מה הקשר בין "ולא עצבו אביו מימיו" לבין מה שקרה לאדוניהו?
2. (א, ה; א, לט) מי מכריז על המלך בכל אחד מהמקרים? מה זה מלמד על כך שהמלוכה אינה נלקחת בכוח?
3. (א, נ-נב) אדוניהו ירא, ושלמה מציב תנאי. מי נראה חזק יותר בסוף הפרק, ולמה?

🔎 קריאה צמודה: נתן ובת שבע, מה השתנה בדרך?

נתן מורה לבת שבע מה לומר (א, יג), ומבטיח: **(א, יד)** „וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ, וּמִלֵּאתִי אֶת-דְּבָרָיִךְ“. אבל בת שבע לא חוזרת על דבריו מילה במילה, וגם נתן עצמו אומר משהו אחר. התלמידים משווים שלושה נוסחים של אותו מסר, מסמנים מה השתנה, ומציעים למה.

נושא	נתן מנחה (א, יג)	בת שבע אומרת (א, יז-כא)	נתן אומר (א, כד-כז)
השבועה	**(א, יג)** „הֲלֹא-אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲמָתְךָ“ שאלה, בלי להזכיר את ה'.	**(א, יז)** „אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ לַאֲמָתֶךָ“ קביעה, ומוסיפה "ביהוה אלהיך".	**(א, כד)** „אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנָיְהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרָי“ לא מזכיר שבועה. שואל אם דוד עצמו החליט כך.
מלכות אדוניהו	**(א, יג)** „וּמַדּוּעַ, מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ“ שאלה.	**(א, יח)** „וְעַתָּה, הִנֵּה אֲדֹנִיָּה מָלָךְ; וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, לֹא יָדָעְתָּ“ מוסיפה: המלך לא יודע.	**(א, כה)** „וַיֹּאמְרוּ, יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ“ מוסיף פרט חדש: כבר מכריזים על אדוניהו כמלך.
מי לא הוזמן	(אין)	**(א, יט)** „וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ, לֹא קָרָא“	**(א, כו)** „וְלִי אֲנִי-עַבְדֶּךָ וּלְצָדוֹק הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע,

			וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ--לֹא קָרָא" מוסיף את עצמו, את צדוק ואת בניהו.
הפנייה אל דוד	(אין)	**(א, כ)** „עֵינֵי כָל-יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ" ואחר כך הסכנה: **(א, כא)** „וְהָיִיתִי, אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה--חַטָּאִים"	**(א, כז)** „אִם, מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, נִהְיָה, הַדָּבָר הַזֶּה" שואל אם המלך עשה זאת בלי להודיע לעבדיו.

שאלות (כל שאלה מתחילה בפסוקים)

1. (א, יג; א, יז) מה הוסיפה בת שבע לנוסח השבועה, ואיך הפכה את השאלה לקביעה? למה, לדעתכם?
2. (א, יח) איזה רעיון מופיע רק בפי בת שבע ("לא ידעת")? מה הוא אומר לדוד על מצבו?
3. (א, כא) בת שבע מסיימת בסכנה לה ולבנה. למה דווקא היא, ולא נתן, אומרת זאת?
4. (א, כד-כז) נתן לא מזכיר את השבועה בכלל. הציעו הסבר.
5. (א, יד) נתן אמר "ומלאתי את דבריך". אחרי ההשוואה: האם הוא חזר על דבריה, או השלים אותם? הוכיחו מהטבלה.

כיווני תשובה למורה (כולם פירושים אפשריים, לא כתובים בפסוקים): השבועה ניתנה לבת שבע, ולכן היא העדה שיכולה להזכיר אותה, ובתוספת שם ה' היא מחזקת אותה. "לא ידעת" מציב את דוד כמי שמאבד שליטה, וזה מניע אותו לפעול. הסכנה (א, כא) היא טענה אישית של אם, שמתאימה לה ולא לנביא. נתן, כאיש החצר, מדגיש דבר אחר: הנאמנים למלך לא הוזמנו, והעם כבר קורא "יחי המלך אדניהו". כך שני הדוברים לא חוזרים זה על זה, אלא כל אחד מוסיף עדות משלו, וביחד הם משלימים את התמונה.

💡 הערות למורה

על "וחמשים איש" רש"י מביא דרשת חז"ל על הרצים של אדוניהו; אין צורך להביא אותה בכיתה. פרק ב (צוואת דוד והעונשים) קשה יותר, ואפשר לסכם אותו בקצרה. קשר ליחידה של כיתה ז': גם עלי נענש על שלא עצר את בניו (שמואל א ג, יג).

📝 בדף העבודה

אדוניהו ושלמה: חינוך, גאווה ומלכות: 8 תרגילים, ומחוון מלא בעמוד השני.

➕ יחידה משלימה

על המשפחה של שלמה, מעשיו, ערכיו והאגדה על שלמה והדבורה: יחידה 37: שלמה המלך, משפחה, מעשים וערכים (כולל חוברת עבודה).

מקורות

- מלכים א פרק א (מכון ממרא)
- רש"י על מלכים א פרק א (ספריא)
- רד"ק על מלכים א פרק א (ספריא)
- שמואל ב פרק יב (מכון ממרא)

מחוון למורה

מחוון: אדוניהו ושלמה: חינוך, גאווה ומלכות

1. "אני אמלך".
2. מי שאינו מעיר לבנו ואינו מציב לו גבולות גורם לו רעה גדולה, עד כדי סכנה לחייו.
3. ב. שאביו אוהב אותו יותר מאחיו.
4. ב. נתן הנביא.
5. את השבועה שנשבע לבת שבע ששלמה ימלוך אחריו.
6. צדוק הכהן; העם אמר "יחי המלך שלמה".
7. "וה' אהבו". שלמה אהוב על ה' מלידתו, ומלכותו היא חלק מבחירת ה'.
8. תשובה מנומקת שמזכירה את חשיבות התוכחה (רש"י) או את הגאווה שנבעה מהיופי ומהשתיקה (רד"ק).